

په افغانستان که د استرالیا جنګی جنایتونه: پوښتنی او ځوابونه

په افغانستان که د استرالیایی پوځیانو جنګی جنایتو یو لړ پوښتنی را برسره کړی ده چی د کره او مستندو ځوابونو اړتیا لری ولو چی ځینی بی په اگر مگر ځواب شوی دی خو بیا هم پدی راپور کی هڅه شوی ده چی دا پوښتنی ځواب شی. پدی څو اڅو کالونو کی داسی اسناد راوتلی دی چه د استرالیا د ځانګړو ځواکونو په جنایتو رڼا اچوي د بیلګی په توګه د ۲۰۰۵ م څخه تر ۲۰۱۶ میلادی کلونو ترمنځ په جګړو کی ملکی افغانان د استرالیایی ځانګړو ځواکونو له خوا په غیر قانونی ډول او د انسانی کرامت د تر پښو لاندی کولو له امله په خورا بیرحمی ربرولي او وژلي دی. ددغه بشری جنایات تر سره کولو په وجه دا پوښتنه راولاړیږی چی د استرالیا حکومت ددغه ډول جنایاتو په وړاندی کوم اقدامات کړی؟

پدی لړ کی خورا ډیر اسناد، مداراک او عینی شاهدان وجود لری او دا شواهد او مدارک له ۲۰۰۶ م کال راپدېخوا راټول شوی او لا نور مدارک او اسناد هم وجود لری چی که چیرې راټول شی نو د استرالیا د ځانګړو ځواکونو جنایات نور هم ډاګیزه کولی شی. پدی راپور کی د قربانیانو د کورنیو، د عینی شاهدانو، د ټولنیزو شبکو او د افغانستان د بشری حقونو د څار د کمیسیون راپورنه او مرکې هم وجود لری.

د قربانیانو کورنیو، خپلوانو، محلی او قومی مشرانو تهد افغانستان اسلامی جمهوریت ته، د افغانستان دبشری حقونو د څار کمیسیون، او سره میاشت ته پهکراتو د استرالیایی ځانګړو ځواکونو د بد چلند او دانسانی کرامت د نه رعایت په باب شکایتونه درج کړیاو ح تی دغه شکایات د استرالیا د دفاع وزارت ته همرسول شوی وو.

د افغانستان د بشری حقونو د څار کمیسیون دا ډولغیرانسانی کړنی ثابتې کړی دی او دا بی په ډاګه کړیده چی استرالیایی ځواکونو په افغانستان په جنګیجړمونو متهم دی.

د کره شواهدو د زیاتولی، مطبوعاتی او خبری راپورونو د کثرت له کبله د استرالیا د دفاع وزارت بلاخره په کال ۲۰۲۰ م کی مجبور شو چی د استرالیایی ځانګړو ځواکونو غیر قانونی کړنو چی په هغو کی د بیګناه اوملکی خلکو د وژنو او هم دا راز د بندیانو سره غ یرانسانی او ناوړه چلند شامل وو څیرنی وکړی.

دا څیرنی چی د بریرتون په راپور باندی معرفي دی چی دلته بی تاسو سره شریکوم:

د بریرتون راپور

اول پال بریرتون استرالیایی قاضی دی چی ددغه راپورنو د کره والی په خاطر موئظف شوی وو. پال بریرتون خپل تحقیق د ۲۰۱۶-۲۰۰۶ م تر مابین چی کومی بشری سرغړونی د استرالیا خاصو ځواکونو تر سره کړی وې څیرلی دی او دا څیرنی ددی لپاره تر سره شوی تر څو عامه ذهنیت تر یو حد ارام کړی خو په واقعیت کی دا کومه جنایی څیرنه نه وه چی جنایتکاران و مومی او بیا بی محاکمه کړی صرف د خلکو سترگو ته د خاوری شیندل وو او بله دنده بی دا وه چی د استرالیا د دفاع وزارت ته داسی وړاندیزونه ورکړی چی په اینه کی د داسی جنایاتو مخه ونیول شی.

د ۲۰۲۰ عسوی کال د نومبر په ۱۹، د استرالیا دفاعی ځواک یو عام څرینیز راپور خپور کړ (چه د بریرتون په راپور مشهور دی)

د راپور چی د ۲۰۰۵م څخه تر ۲۰۱۶ م کالونو په موده کی راټول شوی دی صرف د حقیقت موندنی یوه هڅه ده چی ایا د الزامات او یا که په زغرده وویو چی دا ډول جنګی جنایات د استرالیا د ځانګړو ځواکونو لخوا تر سره شوی دی او که نه؟ او که تر سره شوی د نورو پلټونو ضرورت لیدل کیږي او که نه؟

پدغه راپور کی چه د افغانستان څیړنه نومول شوی ده ۱۹۱ داسې څیړنې دی چی په کره ثبوتونو او شواهدو بنا دي او هره یوه یی د استرالیا د ځانگړو ځواکونو له جنګی جنایاتو پرده پورته کوی او د لا څیړنو ایجاب کوی ، لدغه ۱۹۱ څیړنو هغه ۲۳ زره بورنونکو پیښو ته گوته نیولی شوی ده چی په هغی کی غیر محارب ملکی کسان د استرالیا د ځانگړو ځواکونو لخوا مستقیما" او یا هم ددغه ځواکونو په مستقیمه قومنده رپرول شوی او وژل شوی دی، که چیرې ددغه راپور د منصفه هیئت لخوا تائید شی نو دا به مرګونی جنګی جنایت وی یعنی دا مرګونو به د قتل په حساب کی راشی .

راپور دا هم په ډاګه کوی چی د استرالیا ځانگړی ځواکونه پدی کی پاتی راغلی چی ددغه ډول غیر انسانیګړنو پر موقع مخه ونیسی او یا بی مخکی له مخکیکشف کری او مخنیوی وکړی ، حتی د ځانگړو ځواکونو راپورنه پدی اړوند چورلټ غلط ، منحرف او حتی پرچع لیاتو بنا دی چی قطعاً د منلو ندی تر دی لا بدییدا دی چی د افغانی لوري پلټنو ته استرالیایی ځانگړو ځواکونو هیڅ ارزښت ندی ورکړی .

د بریرتون د راپور بله برخه هغه سپارښتنی دی چی د استرالیا ځانگړو ځواکونه ته ورکول شوی دی .

د بریرتون راپور کوم وړاندیزونه وړاندې کری دی؟

د استرالیا د ځانگړو ځواکونو د غیر انسانی او بشری سرغړونو په ځواب کی ۱۴۳ وړاندیزونه لورپورو مقاماتو ته ورکړی دی چه هغه دا دی:

- ۳۶- څیړنې چی په ۲۳ واقعو ترسره شوی دی او په هغه کی د ۱۹ کسانو په وړاندی جنګی جرایم د استرالیا د ځانگړو ځواکونو لخوا تر سره شوی دی باید جنایی محاکمو ته وسپارل شی
- د استرالیا حکومت ددغه زره بورنونکو حادثاتو قربانیانو ته او یا هم دهغوی کورنیو ته دیت یا تاوانورکړی او دا باید د جرم د اثبات څخه مخکی ورکړلشی.
- د استرالیا د ځانگړو ځواکونو له هغه سرتیرو چی پدیجنګی جنایاتو متهم دی باید ورڅخه پلټنې وشی او هغه امتیازات لکه جو ایز ، د وپارنې مډالانو او تقدیرنامی ورڅخه واخیستل شی.
- د استرالیا ځانگړو ځواکونو ته باید د جګړو قوانین اودجنګی جنایاتو اړوند تعلیم او تربیه ورکړل شی .

ایا تر دی دمه استرالیا دا ضرورت احساس کری چی د قربانیانو عدالت غوښتنی ته دا ځواب ورکړی؟

د ۲۰۲۱ م کال په ۴ د جنوری د استرالیا حکومت د څیړنیو خاص کمیسیون تاسیس کړ چی د استرالیا د فدرالپولیسو سره په ګډه هغه جنایی تورونه و څیړی چی د استرالیا د ځانگړو ځواکونو لخوا د ۲۰۰۵ م کال څخه تر ۲۰۱۶ م کال پورې تر سره کړی دی . د افغانستان په نوم څرنیزه قضیه او بیا د څیړنو دخاص کمیسیون تاسیس پخپل ذات کی یو مثبت قدمدی تر څو وکړی شی چی د قربانیانو مشروع غوښتنی، لکه حساب ورکول، حقیقت موندل او پوهیدلو اړخوي.

په هر حال لا تراوسه استرالیا پدی کی پاتی راغلی دهچی په وخت او زمان په موثر ډول قربانیانو ته تاوان یادیت ورکړی چی لاندی به یی تفصیل وړاندی شی:

د ۲۰۲۰ م کال د نومبر په میاشت کی د استرالیا لویدرستیز جنرال انگلس کمبل د استرالیایی ځانگړو ځواکونه په ناوړو کړنو معذرت وغوښت .

د استرالیا د لوی درستیز معذرت خواهی له قربانیانو او د هغوی له خپلوانو (لینک کیکارې د معذرت غوښتنی د متن لپاره)

[په پښتو](#)
[په دری کی](#)

جنایې څیړنې او محکمه: ایا د جنګي جرایم محکمه به رامنځ ته شی؟

د استرالیا فدرالی پولیس او د څیړنو ځانګړیکمیسیون به پدې ارتباط پلټنې کوي چې ایا د جګړو دمندرجو قوانینو څخه د استرالیا ځانګړو ځواکونو په ۲۰۰۵م تر ۲۰۱۶م کاله کومی سر غرونه کړی دی؟ او که دغه تورو نه ثابت شی نو دوی کولی شی چې مجرمین د کامنولټ څارنوال ته د محاکمې لپاره ور معرفی کړیځو دا تصمیم به بیا د کامنولټ څارنوال نیسی چې ایاد جنګي جرایم دی او که نه؟ په ۲۳ د مارچ کال ۲۰۲۱ کی د کامنولټ د څارنوال دفتر دا په ډاګه کړه چې دوی آماده دی چې په عملی ډول دغه قضیه د جنګي جنایاتو او سرغړونو په کتګوری کیوڅیړی، خو تر دې دمه لا جوته نده چې کومه محکمه جوړه شوی وی او یا به هم جوړیږي او که داسی محکمه پرانیستل هم شی نو پایله به یی د قناعت وړی؟

د ځانګړو پلټنو او څیړنو د کمیسیون دفتر یعنی څه؟

د ځانګړو پلټنو او څیړنو د کمیسیون دفتر چې په ۲۰۲۰ کال د نومبر په میاشت کی تاسیس شو د ځانګړو پلټنو او څیړنو یوه ډله ده چې د دیال بربرتون د راپور د موندنو په اړه ارزونې کوي. د ځانګړو څیړنو کمیسیون دا صلاحیت لری چې د بلقوه جنایې جرایمو او جنایاتو چې پدغه قضیه کی رابرملا شوی دی او حتی د نوي و اتهامات چې د استرالیا د ځانګړو ځوانو لخوا په افغانستان کی د ۲۰۰۵ څخه تر ۲۰۱۶ م کالو کی تر سره شوی دی وڅیړي.

ایا استرالیا د نړیوالو قوانینو له مخی دا مکلفیت او صلاحیت لری چې په افغانستان کی د استرالیا د ځانګړو ځواکو نو جنګي جرایم وڅیړی او محاکمه بیګړي؟

هو د ۱۹۴۹ کال د جنیوا کنوانسیونونو او د هغوی د اضافي پروتوکولونو د لاسلیک کونکي په توګه، استرالیا یو نړیوال حقوقي مکلفیت لري چې په افغانستان کی د استرالیا د ځواکونو له خوا د جنګي جرمونو تورو نه وڅیړي او محاکمه کړي. دواړه ترونه او د وسله والي جګړې دودیز قوانین له دولتونو څخه غواړي چې د خپلو اتباعو یا وسله والو ځواکونو لخوا د احتمالي جنګي جرمونو په اړه خپلواکه، اغیزمنه، چټکه او بی طرفه تحقیقات وکړي او که مناسبه وي، مرتکبین محاکمه کړي.

که قضیې محاکمې ته وړاندې شي، نو قربانیان به په محاکمه کی کوم حقونه ولري؟

د جنایې محاکمو د اجراتو په ترڅ کی د قربانیانو حقونه ته هم په استرالیا او هم په نړیوالو محاکمو کی خاص پاملرنه کیږي. دا پوهاوی مخ په ډیریدو دی چې د جنایې عدالت په ترڅ کی به قربانیانو له پام وغورځول شی چې په قوی احتمال به د قربانیانو د لا ځوونې او د دوی دردونه او کړاونو به لا هم اوږده کړی. کورني او نړیوال تمرینونه ښیي چې د جنایې عدالت پروسې د قربانیانو تجربه د تورو کسانو حقونو ته د زیان رسولو پرته ښه کیدی شي چې دا د جزایي عدالت یو بنیادی اصل دي. په استرالیا کی، د کامنولټ د څارنوالی لخوا د جرمونو د قربانیانو سره د چلند کولو په وخت کی څارنوالانو ته لارښود ورکول کیږي چې د مجرم سره ښه چلند وکړی او د مجرم حق له پام څخه و نه غورځول شی. په هر صورت، لارښود اختیاري دی او قربانیانو ته په قانوني توګه د تطبیق وړ "حقونو" تضمین نه کوي. دا پالیسي وایي چې، د غوښتنې په صورت کی، قربانیان باید د څارنوالی د پرمختګ څخه "په وخت سره" باخبره وساتل شي او د څارنوالی د مختلفو مرحلو او د شاهد په توګه د دوی د رول په اړه باید مشوره ورکړل شي. د کامن ویلت د څارنوالی پالیسي غوښتنه کوي چې د قربانیانو نظرونه په پام کی ونیول شي کله چې د عامه کتو پورې اړوند مسئلو پریکړه کوی، لکه د هر ډول محاکمو پیل یا بندول. دا پالیسي دا هم په گوته کوي چې د قربانیانو سره باید د عدالت، شفقت، کلتوري حساسیت او د دوی وقار او حقونو ته درناوی وشي. په جنایي محاکمو کی د ګډون په برخه کی، د قربانیانو رول تر ډیره حده د شاهد په توګه د شاهد په توګه ویل کیږي پوري محدود دی. په هغه قضیو کی چې یو تورن په جرم اعتراف کوي یا د محاکمې وروسته مجرم بیژندل کیږي، یو قربانی حق لري چې د محکومیت

په ټاکلو کې د محکمې لخوا په پام کې نیولو سره د قرباني اغیزې بیان کړي. د بشري حقونو نړیوال سندونه د جزایي اجراتو په جریان کې د قربانیانو د کرامت د تامین پر اهمیت ټینګار کوي. د استرالیا د جهاني عدالت مرکز (ACIJ) پدې کار کې ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې په افغانستان کې د استرالیا د جنګي جرمونو په اړه د احتمالي جنایي اجراتو په جریان کې د افغان قربانیانو حقونه او ګټې په پام کې ونیول شوي. ACIJ ټینګار کوي چې: • پلټونکي، څارنوالان او نور پرسونل چې د افغان قربانیانو او شاهدانو سره کار کوي د ژباړونکو سره د اړتیا په صورت کې د کار کولو لپاره اړین مهارتونه باید ولري او همدارنګه کلتوري پوهاوی او د زیانمن شویو او شاهدانو سره د کار کولو لپاره د صدماتو او زیانونو څخه باید خبر ولري. د شاهدانو د مرستې خدمتونه باید د نړیوالو جرمونو د قربانیانو لپاره شتون ولري، په شمول د جنګي جرمونو. شاهدانو ته اړتیا ده چې په دې اړه لارښوونکي پوهه ورکړل شي چې د دوی ګډون به څه شی وي په ځانګړې توګه د نړیوالو جرمونو په قضیو کې خورا مهم دی، چیرې چې قربانیان او شاهدان د هغه سیستم له قانوني پروسو څخه باخبره وي چې دوی پکې ښکېل دي. د افغانستان د تحقیقاتو په برخه کې د مشورې ورکولو او ملاتړ لپاره د استرالیایي شاهدانو او د ADF پخوانیو سرتیرو ته د دوی د حقایقو په اړه د پام وړ هڅې ترسره شوي. دا د هرکلي وړ دی خو باید د لړۍ دافغان شاهدانو او قربانیانو ته هم وغځول شي ترڅو د تحقیق په وخت ورڅخه استفاده وشي. په افغانستان کې د جنګي جرمونو په اړه هر ډول راتلونکي قانوني اجرات به په افغانستان کې د ډیرو خلکو او په استرالیا کې د میشتو افغان مهاجرینو لپاره او د جګړې د دورې د حساب ورکولو د پراخې پروسې په شرایطو کې به نور هم د ګټې وړ وي. د تحقیق او څارنوالۍ د پرمختګ په اړه باید تازه معلومات په انګلیسي، دري او پښتو ژبو جوړ شي. د امکان په صورت کې، پروسې باید په ژوندۍ بڼه وښودل شي ترڅو لیاواله اړخونو ته اجازه ورکړي چې څارنه یې وکړي. د پروسې اړوند مواد باید د تاریخي حوالې لپاره آرشیف شي. قربانیان هم د جبران حق لري، چې په لاندې ډول به بحث وشي.

څه به پېښ شي که چیرې استرالیا د ادعا شوي جرمونو په تعقیب او حساب ورکولو کې پاتې راشي؟

که چیرې د جنګي جرمونو لپاره د استرالیا د ځانګړو ځواکونو د یو یا ډیرو غړو محاکمه کولو لپاره کافي شواهد شتون ولري، استرالیا به د خپلو نړیوالو قانوني مکلفیتونو څخه سرغړونه وکړي که چیرې دا د محاکمې او حساب ورکونې په یقیني کولو کې پاتې راشي. سربیره پردې، که چیرې دا ثابت شي چې استرالیا د ریښتیني تحقیق او محاکمې توان نلري یا نه غواړي، دا به پدې معنی وي چې د نړیوالې جنایي محکمې څارنوالۍ دفتر کولی شي تحقیقات پیل کړي.

جبران او د جبران نور ډولونه د بریرتون راپور د خسارې په اړه کوم وړاندیزونه کړي؟

د بریرتون راپور وړاندیز کړی چې استرالیا باید د جرمي مسؤلیت رامینځته کیدو ته انتظار کولو پرته، د قربانیانو کورنیو ته په چټکۍ سره تاوان ورکړي. راپور ټینګار کړی چې سمدستي جبران د استرالیا د شهرت د پر ځای کولو لپاره مهم دی او "په ساده ډول د اخلاقي پلوه سم کار دی، ACIJ یادونه کوي چې خساره باید په هغو قضیو پورې محدوده نه وي چې د بریرتون راپور کې پیژندل شوي. د بریرتون په راپور کې ټولې قضیې شاملې نه وې او نور د واقعي د راپور له خپریدو راهیسې روښانه شوي.

آیا استرالیا قربانیانو ته د خسارې پیسې ورکړي؟

نخیر.

د ۲۰۲۱ په جولای کې، د استرالیا د دفاع وزارت د استرالیا د حکومت لپاره د "۲۰۲۱ م کل تر پایله" نیتیه ټاکلې وه ترڅو خپل د خساره پلان خپور کړي. په هرصورت، حکومت دا مهال ویش له لاسه ورکړی او تر دې دمه د خسارې د اسانتیاو لپاره د کوم پلان په خپرولو کې پاتې راغلی دی.

کوم نور ډولونه د خلاصون لپاره مهم دي؟

توان یوازینی ډول د جبران ندی چې د قربانیانو لپاره مهم دی. په روزگان کې ژغورونکو، قربانیانو او د هغوی خپلوانو څرگنده کړه چې دوی هم له حقیقت او اعتراف سره علاقه لري. دوی دا هم غواړي چې د چمتو شوي جبران شکل په اړه مشوره ورسره وشي. نړیوال قانون د بشري حقونو د سرغړونو قربانیانو ته د کافي، اغېزمن او سمدستي جبران حق ورکوي. پدې کې خساره، بیا رغونه، جبران، اطمینان، او د نه تکرار تضمین شامل دي. په بیا رغونه کې طبي او رواني پاملرنې او همدارنگه حقوقي او ټولنیز خدمتونه شامل دي. جبران د سرغړونې څخه دمخه اصلي حالت ته د قربانیانو په بیرته راگرځولو تمرکز کوي، لکه د زیانمن شوي ملکیت بیا رغونه، په اطمینان کې یو لړ اقدامات شامل دي، لکه د حقیقت بیانول، عامه بڅښنه، د مسؤلیت اعتراف او منل، قضایي او اداري بندیزونه، او قربانیانو ته یاد او درناوي، د نه تکرار تضمین په مخنیونکو اقداماتو تمرکز کوي لکه د نظامي او امنیتي ځواکونو غړو ته د جگړې د قواعدو په اړه د زده کړې او روزنې چمتو کول